

Як уже вище зазначалося, останнім часом вчені проявляють підвищений інтерес до гендерних аспектів розвитку творчих здібностей. У процесі проведення експериментального дослідження ми також намагалися визначити гендерні відмінності прояву креативності у підлітків.

Встановлено, що показники вербальної креативності вищі у дівчат, ніж у хлопців. Так, за даними методики «Вербальний тест творчого мислення» І.С.Аверіна і Е.І.Щебланова вербальна креативність проявляється у 78% дівчат і тільки у 46 % хлопців. Однак щодо показників невербальної креативності, за результатами тесту невербальної креативності П.Торренса, то тут, навпаки, провідне місце належить хлопцям, які отримали 67%, а дівчата - 35%. На нашу думку, це пов'язано з тим, що у хлопців краще розвинене абстрактне мислення, яке необхідне для успішного виконання тесту П.Торренса.

Вищу експертну оцінку від вчителів щодо прояву творчих здібностей отримали дівчата, ніж хлопці. За даними експрес-методу креативності Д.Джонсона саме у дівчат, на думку педагогів, прослідковується вищий рівень загальної творчості, оскільки у школі від дітей найбільше вимагають демонстрування вербальної креативності, яка домінує у дівчат. Невербальна креативність заохочується лише з окремих навчальних предметів. Щодо самооцінки рівня розвитку власних творчих здібностей, то тут вищі показники спостерігаються у хлопців, ніж у дівчат, що може бути пов'язаним як з самооцінкою, так і з впевненістю у власних силах.

Отже, творчі здібності дозволяють продуктивно навчатися і працювати. Батькам та вчителям слід не забувати, що розвиток креативності у дітей потрібно насамперед заохочувати, визнавати цінність творчого мислення. Завдання школи і полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу підлітків. Це стане успішною умовою їх особистісного розвитку та оволодіння майбутньою професією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей - СПб.: Издательство Питер, 1999. - 368 с.
2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
1. 3. Козменко В.Н. Проблема креативности личности // Психология творчества. – М., 1990. – С.131-148.
3. Міщиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 448 с.
4. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. –К.: Академвидав, 2005. – 359 с.
2. 6.Панамарьова-Семенова Р.О. Психологічні принципи розвитку креативності обдарованої особистості // Обдарована дитина. – 2009. – №1. – С.2-10.
6. Психологічна підтримка творчості учнів / Упоряд. Главник. О., Зоц В. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с.
7. Роме́нець В.А. Психологія творчості. – К.: Либідь, 2001. – 228с.
8. Федотова Т.В. Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №9. – С.60-64.

Турчин І.

Науковий керівник – асист. Яцук О. В.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «РЕЧЕННЯ» У 2 КЛАСІ

Відродження національної школи і реформування освіти в Україні є вимогою часу. Цей процес зумовлений змінами у суспільно-політичному житті і засвідчений Законом про освіту, Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття), концепцією мовної освіти.

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки мова виступає основним засобом опанування інших шкільних дисциплін. Формування пунктуаційних навичок – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки

відсутність належного зв'язку між теоретичними знаннями і практичними вміннями породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки.

На комунікативну спрямованість уроків рідної мови в початкових класах вказують А.Й.Багмут, Л.О.Варзацька, Н.А.Гац, Т.Ф.Потоцька, Т.Г.Рамзаєва, Г.О.Фомічова, О.Н.Хорошковська, Г.Т.Шелехова та ін.

Як відомо, знання з синтаксису і пунктуації збагачують мовлення людини, і особливо велике значення вони мають для упорядкування мовлення, усунення мовленнєвих недоліків, які порушують граматичні норми літературної мови. Водночас аналіз шкільної програми, навчально-методичної літератури для 1-4 класів, недоліки існуючої практики переконують, що методика формування синтаксичних та комунікативних навичок в учнів початкових класів в контексті удосконалення їхніх комунікативно-мовленнєвих умінь розроблена недостатньо.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методики формування пунктуаційних навичок учнів під час вивчення теми «Речення» у 2 класі.

Загалом «синтаксис як розділ граматики вивчає способи об'єднання слів у словосполученні і в реченні, типи речень, їх будову, інтонацію, порядок слів у реченнях, їх функції та умови вживання» [1, с.12]. Предметом синтаксису є не конкретний зміст речення, а його граматична форма (структура). Однак «вивчення структури речення спирається на аналіз конкретних речень з метою виявлення в них спільного, тотожного, відтворюваного» [8, с.34]. Отже, будь-яке речення є водночас і конкретним реченням з індивідуальним змістом і зразком певного типу речення.

У синтаксичному структуруванні мови головна роль належить реченню як основній синтаксичній одиниці, навколо якої групуються всі різновиди синтаксичних категорій. Речення є тією «мовною структурою, в рамках якої розгортається функціонування всіх синтаксичних прийомів і за межі якої не виходить переважна більшість синтаксичних відношень» [3, с.42].

Саме воно безпосередньо співвідноситься з процесом мислення і з процесом комунікації: одиниці інших рівнів мовної системи беруть участь у формуванні думки в її комунікативному вираженні тільки через синтаксис.

Речення – це «синтаксична одиниця, що виражає певну думку, має інтонаційну завершеність і служить для спілкування; це осмислене сполучення слів або окреме слово, граматично й інтонаційно оформлене як відносно закінчена цілість, що несе певну інформацію» [1, с. 34]. Виділення речення як лінгвістичної одиниці базується на таких ознаках: самостійність функціонування; предикативність; інтонаційна оформленість; граматична єдність; завершеність висловлювання [13].

Синтаксис посідає центральне місце у шкільному курсі української мови, оскільки опанування таких понять, як словосполучення, речення, зв'язок слів у реченні є важливою передумовою розвитку мовлення. Так, знання закономірностей сполучуваності слів і побудови речень допомагає правильно утворювати різноманітні конструкції, збагачує синтаксичні ресурси мовлення, сприяє повнішому й точнішому вираженню думок.

У роботі над засвоєнням елементів синтаксису в початкових класах можна виділити кілька напрямів:

- практичні спостереження за синтаксичною будовою та інтонаційним оформленням речень, побудова речень з різної кількості членів, з різним розташуванням їх за поданим зразком та схемою;

- формування уявлень про одиниці синтаксису — словосполучення, речення, зв'язне висловлювання (текст);

засвоєння структури речення і найважливіших синтаксичних понять: зв'язок між словами у реченні; граматична основа речення; головні і другорядні члени речення; головні члени – підмет і присудок; однорідні члени речення;

- поглиблення знань і умінь з синтаксису під час опрацювання несинтаксичних тем (значення слова, будови слова, частин мови);

- формування в учнів умінь використовувати у власному мовленні речення за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) та за інтонацією (неокличні, окличні);

- застосування набутих знань і умінь з синтаксису у практиці зв'язного мовлення [3, с.102].

Серед завдань синтаксису – забезпечити засвоєння відомостей про синтаксичну будову мови; удосконалити учнівське мовлення з погляду його відповідності синтаксичним нормам; збагатити синтаксичну структуру учнівського мовлення; створити базу для засвоєння пунктуації [8, с.35].

Оскільки одиницею зв'язного мовлення є речення, то цілком зрозумілою є вимога програми з української мови – працювати над його засвоєнням систематично, цілеспрямовано, на кожному уроці навчання грамоти, граматики і читання незалежно від виучуваної теми. Важливість систематичної роботи над реченням пояснюється і тим, що на фоні речення (на синтаксичній основі) учні засвоюють лексичне значення слова, словотвір, фонетику, орфоепію і орфографію, морфологічні форми слів та синтаксичну роль їх, пунктуацію.

На уроках української мови відбувається формування елементарних умінь учнів правильно писати слова, вживати пунктуаційні знаки є одним із важливих завдань початкового навчання мови. Визначальним умінням, яке має бути сформоване на початковому етапі, є орфографічна і пунктуаційна зіркість: уміння бачити в тексті особливості графічної форми слова, помічати пунктуаційні знаки у простих випадках, усвідомлювати їх роль у реченні, а також уміння самостійно виправляти допущені помилки, зіставляючи написане зі зразком [5, с. 38]. Це уміння формується у процесі виконання школярами системи відповідних вправ на списування, різних видів навчальних диктантів, у роботі над помилками.

При вивченні правопису учні ознайомлюються із вживанням розділових знаків (крапка, знак питання, знак оклику) у відповідних за метою висловлювання та інтонацією реченнях, сприйнятих на слух. Проводиться списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт [4,с.66].

Навчити правильно вживати розділові знаки, використовувати їх для передачі на письмі думок і почуттів — актуальне завдання початкової школи. Нажаль, пунктуаційна грамотність учнів 1-4 класів залишається все ще низькою, діти допускають пунктуаційних помилок значно більше, ніж орфографічних.

Передумовою успіху в навчанні пунктуації є постійна увага до її призначення, до функцій розділових знаків. Подібні відомості шкільною програмою не передбачені для теоретичного вивчення і, отже, не викладені у підручниках. Але при раціональній організації навчання такі уявлення формуються в учнів практично. Вже в роботі над текстом «Букваря» звертається увага на те, що речення відділяються одне від одного розділовими знаками, що вибір знака залежить від призначення речення, від його інтонації [3, с. 54].

Поступово учні усвідомлюють, що призначення пунктуації полягає в тому, щоб разом з іншими елементами мови (словами, граматичними формами слів, синтаксичною структурою) в писемному мовленні служити вираженню думок і почуттів, привчаються вдумливо ставитись до розділових знаків як при читанні і відтворенні готового тексту, так і в процесі самостійного писемного мовлення.

Однією з передумов успішного формування пунктуаційних навичок учнів початкових класів є безперервність процесу роботи над пунктуацією [8]. Під час практичної роботи над деякими пунктограмами головна увага звертається на виразне «читання» розділових знаків, тобто на правильне інтонування конструкцій, у яких вжито розділові знаки. Ця робота продовжується у всіх наступних класах.

Підвищення ефективності опрацювання пунктуації можливе лише при застосуванні раціональної, науково обґрунтованої методики, що враховувала б усі фактори, обставини роботи.

Центральне місце в роботі над пунктуацією займає опрацювання пунктуаційних правил. При цьому успіх залежить від того, наскільки учні, з одного боку, усвідомлять системні взаємозв'язки між окремими правилами, з другого – наскільки вільно вони оперують граматичними термінами і поняттями, на які ці правила спираються [14,с.20].

У початковій школі діти вивчають правила вживання крапки, знаків питання й оклику і кілька випадків постановки коми на основі розуміння смислу речень, їх інтонації та структури. Але для оформлення думок на письмі учням нерідко потрібні знання про написання речень із прямою мовою, вживання двокрапки, крапки з комою тощо. Поступово школярі практично засвоюють особливості їх використання. Крім того, вони мають навчитися ділити текст на абзаци і робити відповідний відступ на початку рядка.

Змістом роботи з пунктуації в початковій школі є пунктуаційні знання (правила) і вміння. Пунктуаційні вміння учнів початкових класів можна умовно поділити на такі три групи:

– уміння визначати смислові відрізки, між якими потрібно вживати розділові знаки; уміння визначати пунктограми;

– уміння ставити розділові знаки, спираючись на правила пунктуації;

– уміння знаходити пунктуаційні помилки і виправляти їх [11, с.22].

Саме на вироблення в молодших школярів зазначених умінь були спрямовані тренувальні пунктуаційні вправи. Слід також пам'ятати про те, що вживання розділових знаків у текстах значною мірою зумовлено їх стильовою приналежністю, інтонаційним забарвленням думок автора писемного висловлювання. Тому варто прислухатися до порад методистів щодо забезпечення органічного взаємозв'язку вивчення пунктуації із синтаксисом, стилістикою, виразним читанням молодших школярів.

Важливим засобом роботи над пунктуацією в початкових класах є пунктуаційний розбір, тобто пояснення учнями розділових знаків. Він застосовується або як самостійний вид мовного аналізу, або як складова синтаксичного розбору. Пунктуаційний розбір має успіх тоді, коли в школярі будуть здатні виділяти синтаксичні одиниці, які оформляються розділовими знаками.

Компонентами пунктуаційного розбору на уроках у початковій школі є такі:

1. Назвати синтаксичну одиницю, в якій пояснюються розділові знаки (однорідні члени речення, звертання тощо).

2. Назвати розділовий знак (кома, крапка, знак питання, знак оклику).

3. Сформулювати пунктуаційне правило.

4. Указати на співвідношення пунктуації та інтонації (збіг, розбіжність, відсутність інтонаційних ознак) [2, с. 45].

Загальновизнано, що успішність навчання молодших школярів орфографії та пунктуації значною мірою залежить від здійснення систематичного контролю за станом сформованості правописної навички, а також від роботи над помилками учнів.

Важливою дидактичною проблемою є робота з пунктуаційними помилками, яка дає змогу бачити, наскільки ефективно засвоюються учнями пунктуаційні правила, що становить для них найбільші труднощі [9, с.64]. Кількість пунктуаційних помилок є одним із компонентів оцінки за грамотність. Проте суть не стільки в кількості помилок, скільки у їх характері і причинах. Тому помилки слід не лише виявляти і обліковувати, але й «зважувати».

Як відомо, пунктуаційні помилки бувають чотирьох типів:

1) відсутність потрібних знаків;

2) зайві знаки;

3) вживання не того знака, який потрібний у даному випадку;

4) вживання знака в іншому, ніж потрібно, місці.

Причини пунктуаційних помилок бувають різні: незнання пунктуаційного правила, нерозуміння структури речення, відсутність опорних знань з морфології, безпідставне розширення сфери дії певного правила на інші або частково подібні мовні явища (напр., модальний характер деяких часток, що зближує їх зі вставними словами), універсалізація окремих, іноді навіть не істотних ознак (напр., перед сполучником підрядності або сполучним словом завжди ставиться кома), звичайна неухважність. А для вчителя завжди важливо знати, яка справжня причина помилки, і на основі цього спрямувати дальшу роботу учня [4, с.64].

Велике значення в забезпеченні орфографічної грамотності учнів має систематичний аналіз помилок. Важливо фіксувати не тільки типові помилки класу, але й типові індивідуальні помилки кожного учня.

Так, доцільно розробляти індивідуальні орфографічні завдання для учнів залежно від першопричин помилок (невміння визначати наголошений склад у слові, добирати споріднене перевірене слово та ін.). Після виконання індивідуальних завдань даються колективні вправи на списування і запис під диктовку. Тривала (упродовж 5-7 уроків) робота над помилками має завершуватись спеціальною перевіркою, результати якої свідчатимуть про ефективність опрацювання написань або про необхідність подальшої корекції орфографічної вправності учнів.

Приступаючи до роботи над помилками, школяр має пригадати, на яке правило допущено помилку, знайти це правило в «пам'ятці», а потім уже працювати над помилкою. Якщо учень

допустив помилку на ще не вивчене правило, вчитель тільки виправляє помилку, не роблячи поміток на полях; учень зором сприймає виправлене.

Система контролю й оцінювання орфографічних та пунктуаційних умінь і навичок учнів охоплює:

- а) чітке розмежування помилок, за які оцінка знижується або ж не знижується; уведення до текстів контрольних робіт в основному лише тих слів, правопис яких доступний учням;
- б) відмову від негативних оцінок за письмові роботи з розвитку зв'язного мовлення;
- в) постійну роботу з метою запобігання орфографічним і пунктуаційним помилкам (словниково-орфографічна робота, зорієнтована на певний диктант, переказ, твір тощо).

З метою вироблення в учнів пунктуаційних умінь учителі можуть з успіхом застосовувати різні види аналітико-синтетичних вправ: пунктуаційний розбір, синтаксичний аналіз – розбір відношень між словами; різні види списування і диктантів, переконструювання речень, відновлення деформованих речень, добір прикладів з певною пунктограмою в текстах літературних творів, складання власних речень за схемами, опорними словами, розділовими знаками тощо.

Для успішної реалізації навчальних завдань у процесі вивчення теми «Речення» у 2 класі виявилось необхідним запроваджувати наявні активні методи навчання, що стимулюють позитивну мотивацію роботи та забезпечують розумову і мовленнєву активність. Оптимальними з цього погляду були навчально-пізнавальні завдання і вправи трьох типів: на основі зразка, конструктивні, творчі.

Форми роботи, передбачені нами при формуванні пунктуаційних навичок у 2 класі, — це вправи і завдання навчального, розвиваючого, проблемного, тренувального й ігрового характеру. Вони розміщені у порядку наростання складності завдань. Програмовий матеріал ілюструвався підібраними поетичними творами (переважно дитячої літератури), значною кількістю українських прислів'їв, приказок, пісень, загадок, скоромовок, образних порівнянь, народних прикмет, приповідок, уривками з прозових творів класичної та сучасної української літератури.

Отже, успіх засвоєння молодшими школярами пунктуації визначали такі чинники: зв'язок із граматиною, стилістикою української мови; добір ефективних методів і прийомів вивчення пунктуації; виконання різноманітних вправ, що забезпечують активність мовленнєвої діяльності учнів; запобігання пунктуаційним помилкам у письмових роботах учнів; систематичний облік пунктуаційних помилок та їх виправлення; постійна робота над виразністю читання й усного мовлення молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинов Г.И. Методика изучения синтаксиса и пунктуации в школе.— М.: Просвещение, 1988. — 246 с.
2. Вашуленко М. Навчання української мови в 2 класі // Початкова школа. — 2003. — №1. — С. 42–46.
3. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення у початковій школі. — К.: Освіта, 2006. — 236 с.
4. Війтик О.М. Відомості з пунктуації під час вивчення словосполучень і членів речення // Укр. мова і літ. в школі. — 1974. — №7. — С. 64–68.
5. Зелена І. Вибір способів і характеру навчання правопису // Нова педагогічна думка. — 2005.— №3.— С. 37–41.
6. Калмикова Л. Психолінгвістичні і лінгвометодичні підходи до змісту синтаксичних навичок // Початкова школа. — 2003. — №5. — С. 5–7.
7. Ломизов А. Ф. Обучение пунктуации в средней школе / Под ред. А.В. Текучева.— М.: Педагогика, 1975.—234с.
8. Лук'яненко В.Г. Навчання синтаксису // Початкова школа. — 2007. — №7. — С. 34–35.
9. Мельничайко В. Я. Робота з граматичними синонімами на уроках української мови. — К.: Рад. школа, 1976.—209с.
10. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початкових класах (Методика і технологія навчання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. — 138 с.
11. Олійник І.С. Засвоєння синтаксису та пунктуації // Початкова школа. — 2006. - №1. — С. 22–23.
12. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. — К.: Магістр. — 1997. — 255 с.
13. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. — К.: Вища школа, 1994. — 670с.

Шульга І.

Науковий керівник – доц. Жирська Г. Я.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Особливої актуальності в умовах розбудови громадянського суспільства набувають проблеми гендерного розвитку особистості, які диктують свободу соціального волевиявлення, вибору власної лінії поведінки в подружньому житті, сімейному вихованні дітей, творенні особистого щастя. Збереження, зміцнення та відтворення здоров'я людини є однією з найважливіших гендерних проблем сьогодення, що вимагає нових підходів до формування валеологічної культури школярів. Вона є складовою загальної культури людини, що визначає безпеку її життя, поведінку та діяльність на основі свідомого ставлення до свого здоров'я [4].

Сучасні дослідження проблеми формування здорового способу життя дають можливість зробити висновок про багатоплановість підходів у розв'язанні даної проблеми. Психолого-педагогічний аспект формування здорового способу життя молодших школярів розглядали Н.Бібік, Е.Булч, О.Богініч, Т.Бойченко, О.Ващенко, Л.Волкова, О.Дубогай, В.Оржиківська, Н.Коваль, С.Кондратюк, Л.Саврковська, О.Савченко, С.Свириденко та інші. Проблема формування у молодших школярів психічного здоров'я знайшла втілення у дослідженнях І.Беха, Л.Божович, О.Запорожця, В.Кузя, С.Максименка та інших. Різні аспекти гендерної соціалізації дітей досліджували Т.Говорун, О.Кікінежді, Л.Кобелянська, В.Кравець, Т.Титаренко.

Згідно з визначенням ВООЗ: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад». У розумінні завдань суспільного здоров'я гендерні виміри охорони здоров'я можуть бути неocenенною послугою. Низькі характеристики індивідуального здоров'я жінок пов'язані із високими біологічними (продовження роду) та соціальними (виживання у складних умовах, подвійна зайнятість тощо) навантаженнями, що ставить перед суспільством завдання виховання у підростаючого покоління навичок здорового способу життя. Виховання ціннісного ставлення молодших школярів до здорового способу життя є також одним із важливих компонентів гендерної соціалізації, яка може бути як статеводиференційованою, так і егалітарною. Саме з раннього дитинства можна прищепити основні знання, навички і звички з охорони здоров'я, які згодом перетворяться у важливий компонент загальної культури людини. Свого часу видатний педагог-гуманіст Василь Сухомлинський писав, що «турбота про здоров'я є найважливішою працею вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили» [3].

Індивідуальне здоров'я – це певний «індивідуальний потенціал» здоров'я як жінок, так і чоловіків, як хлопчиків, так і дівчаток, який перебуває у взаємозв'язку з іншим рівнем здоров'я - здоров'ям населення чи популяції. У сукупності вони утворюють єдиний ресурс здоров'я суспільства. Включення гендерного підходу в аналіз стану та прогнозування здоров'я дозволить коректувати політику держави у сфері охорони здоров'я дорослих і дітей, що актуалізує проблему дослідження у молодших школярів ціннісного ставлення до здоров'я і формування валеологічної культури як основи здорового способу життя.

Відомо, що вчені дотримуються різних підходів до розвитку та формування особистості. Одні з них (В.Заїкін, О.Кочерга, Н.Новикова, Н.Сисоєнко, Д.Совтисік) дотримуються традиційного, статево-рольового підходу, підкреслюючи значні відмінності між хлопчиками і дівчатками. А інші (Т.Говорун, О.Кікінежді, В.Кравець, І.Кон, О.Мудрик, Л.Штильова та інші) з позиції гендерного підходу вказують на рівноцінність статей як особистостей. За такого підходу дорослі зосереджують увагу на тому, як поведінка дитини залежить від її особистісного потенціалу, а не від дотримання статево-відповідних норм [1; 2].